

АЛЕНКАЛУБОВІЧ

**Акт 25-га Сакавіка
й Адраджэнъне Нацыянальной
Беларускай Культуры**

БЕЛАСТОК 1988

первая постановка, — пісні сучасникі, — произвела сильное впечатление на зрителя. Она многих как-бы озадчила. Вдруг все заговорили о том, что тот самый „мужицкий“ язык, который они слышали каждый день и который они так старательно пытались выкорчевать из ежедневного своего обихода, тот самый язык на сцене в литературной обработке такой красивый. Многие ушли со спектакля уже с искренним одобрением к начатому культурному делу”¹⁴. Наступные паказы гімназійнага гуртка былі перанесены ў будынак мэстэвага Народнага тэатру (б. Шляхоцкі клуб).

У рэпэртуары Слуцкага й пакетавым драматычным гуртком былі п'есы: „Госсы з катарагі”, „Бязьвінная кроў”, „Душагубы”, „Алошніе спатканыне” я “Суд” У. Галубка, „Рысь”, „Хам”, „Паўлінка”, „Модны шляхцюк” і шмат іншых.

Пасыя антыхавецкага Слуцкага паўстанні ў пісталадзе-сынекі 1920 году й прыходу ў Слуцак большавікоў Таварыства „Папарацы-кветка” было развязана¹⁵.

Ад восені 1917 году беларускі драматург Я. Каваленак, настаўнікі М. Касыльяровіч і Бортнік арганізавалі па мястэчках і сёлах Ігуменскага павету „беларускі вечарынкі” — канцерты мястэчкай самадзеннісці аматарскімі выкананцамі. У Пагарэльскай воласці пад кіраўніцтвам настаўніцы П. Мядзелі (б. актрысы „Першага Таварыства беларускай драмы і камедыі“) ставіліся спектаклі („Модны шляхцюк“, „Міхалка“ я іншыя). Я. Каваленак у Пагарэльскай воласці паставіў сваю п'есу „Самахватна катарага“¹⁶.

Улетку 1918 году пасыпі заканчаныня Менскага настаўніцкага Інстытуту ў м. Дукоры Ігуменскага павету прыехаў новы настаўнік, В. Гарбадзевіч, будучы беларускі драматург. Ен заснаваў тут драматычны гурток, які быў дэйным да канца 1923 года. Пад ягоним кіраўніцтвам гуртк ставіў п'есы „Паўлінка“, „Прымыак“ я „Раскіданаве гніздо“ Я. Купалы, „Антош Лата“ Я. Коласа, „Модны шляхцюк“, „Пашыліся ў дурні“, „Алошніе спатканыне“, „Бязьвінная кроў“, „Суд“. За каменінай сцяной¹⁷ У. Галубка, „Зыбліжаны Саўка“ Л. Родзевіча я г. д. Гуртк часта выкладаў із сваімі спектаклімі ў бліжайніх сёлышках. У с. Блонь Пухавіцкай воласці культурна-асьветны гуртк „Вір“ заснаваў і кіраваў ім В. Ажгрыз, будучы беларускі драматург і пісьменнік А. Вольны¹⁸.

У канцы 1917 году пры будаўніцтве беларускай гімназіі Вілейскага павету быў заснаваны культурна-асьветны гуртк „Віночак“. Драматычная сцэныя гэтага гуртка падзіла ў мястэчку спектаклі „Паўлінкі“, „Паўлінкі“, „Як яны жанліся“ я іншыя. Свае спектаклі ў наступных годзе „Віночак“ паказаў у м. Даўгінава, я Докшицах. Праудадобна, эта ен заснаваў Таварыства беларускай моладзі „Віночак“ у с. Хацінчыны, які паставіў там купалаўскую „Паўлінку“, і ў 1918 годзе ў м. Крайск — гуртк „Віночок“, якім кіраваў В. Тарасович¹⁹.

У траўні месцы 1918 году настаўнікі я іншыя інтэлігэнцыі Радашковічамі арганізавалі ў сваім мястэчку із сібру мяцовая філії Беларускай Вучнеўскай Грамады Народны тэатр і ставілі п'есы „Модны шляхцюк“, „Паўлінка“, „Міхалка“ я шмат іншых. Мяцовая насленіцтва Радашковічамі так захапілася адраджэнскім рухам, што адбудавала ў мястэчку Народны дом як цэнтар усёй культурнай працы, куды перанесла і спектаклі свайго Народнага тэатру²⁰.

Грамада Беларускай Моладзі ў Горадні асабліва стала дзейнай ад чэрвеня 1918 году, калі ёйным драматычным гурткомнача пачала кіраваць прыехаўшая сюды із Ігуменскага павету П. Мядзелка, я караўным гуртком — У. Шах. Грамада ёйным гурткі існавалі тут да 1921 году. Яны падзілі, найчасцней у

меставым тэатры, па 2-4 паказы ў месяц. У праграме першага іхнага паказу, каторы адбыўся 20.VII.1919 г. — п'есы „Паўлінка“, „Як яны жанліся“, выступленне хору я дэкламацыі вершшу беларускіх пастаў. Наступны паказы — „Паўлінка“, „Міхалка“, „Зыбліжаны Саўка“. „Пашыліся ў дурні“ й г. д. Грамада заснавала тэатралія свае філії у с. Верцилішкі (чяпер — Горадзенскі раён) і ў м. Крынкі (чяпер — на Беласточыне ў Польшчы). Даламагла ім падрыхтаваць колькі спектакляў. Наўбільш актыўным быў драматычны гуртк у Крынках. Ад 1919 году ен паказаў местачкоўцам спектаклі „Раскіданаве гніздо“, „Алошніе спатканыне“, „Пашыліся ў дурні“, „Зыбліжаны Саўка“ я шэраг іншых²¹.

Такіе-ж культурна-асьветныя таварысты їх гурткі былі ў Наваградку. Міры.. Турым Наваградзкага павету, у с. Лапаровічы пад Менском, у Дзіснене і шматлікіх іншых «месцах». Меншчыны я Віцебшчыны²².

Што тычыцца стыхійнага культурна-адраджэнскага руху, які разынваўся і масавы шырыйся на Беларусі, побач руху кіраванага эгары, — то быly першы прэм’єр Ураду БНР Я. Варонка слушна пра яго заўважыў, што „беларуская справа... расла, шырыйся і цвіла... стыхійна таму, што ісцютаю яе быў, які і будзе сам беларускі народ, яго ад вечінне існаванне, сіла яго адраджэння, багаты скарб яго минуўшчыны“²³. Тут мы звернем увагу на дэльце асаблівасці гэтага народа-адраджэнскага руху — на ягоную масавасць і напорыстасць у змаганні супраць розных першыходаў з польскага я расейскага боку. Пра асаблівасць гэтага могуць съведчыць, бываючыя, такія факты.

Топкі-і-аднымі цувицкімі павече пад упрыгом менавідных намі гурткоў, як грыбы пасып дажджу, з'явіліся гурткі ў сс. Раўнапольле, Голацк, Караваева, Жоравікі, Каравічы, Дзерца, Вострові, Карма, Карапаёва, Вілікае Пале, Бабінавічы я Карповічы²⁴. Гэтага быў не ўзімочны выпадак: так было шмат дзе на Беларусі:

Газета „Гоман“ (№ 51/247 за 2.VIII.1918 г.) у вартыкуле „Беларускі тэатр на вёсцы“ паведамляе, што ў нядзелью 16-га чэрвеня ў некалі бытой карчме калі с. Шаславікі Віленскага павету адбыўся спектакль „Старую запушчанную карчму вчысьцілі, прыбрали зіпенікам, у адным куце (зрабілі) прымітыўную сцэну, прыбраўшы яе гарнікамі арашніку да броўзі і замеўшы сліянскія работы тканінай...“ Ставілі сцэнічную ідэю Ф. Аляхновічу „На вёсцы“...

Народу было калі 200 чалавек, яко і болей. Былі і прадстаўнікі немецкіх уласціц ды некаторые з тутэйшых памоў. Публікі было-бы пэўне яшча больш, каб не агітацыя тутэйшых, так званых „папікаў“. А калі агітацыя не памагла, то давай розныя пліткі пускаць: хто пойдзе (на беларускі спектакль), таго сфатафрафуюць... і будзе беларус — зневажы гвалтам зробіць праваславным. Калі хочаш аставіць католікі, то павінен казаць, што (ты) папік, бо наша вера польская, а не беларуская ці іншя якая. Такім чынам усе тутэйшыя „польскіе“ паменкі-вучыцелькі... Ды яшча так тлумачаць, што моя іншыя сялін — гэтая мова не беларуская, а „простая“, бо яны народ просты, але польскі, я беларусаў тут нікіх німа. А то яшча пастрахі былі: хто пойдзе (на беларускі спектакль), таго скондзі на прыме да споведзі...

„На гладзічы на ўсе страхи, людзі не сплохаліся: яны... ужо падніглі префіду, ведаюць, што яны — беларусы, чытамо беларускія кніжкі і газеты, а недаўна зайдзі ў сібе (у Белыні Дваре) і беларускую школу. І прымены было бачыць разультьныя працы беларускіх вучыцелькі, ірэны Родзевічанкі, каторая ў вельмі карткі час здалела прыгатаваць дзяцей да публічнага выступлення...“

Яшчэ горады было ў рабінах ўсходніх Беларусі, на вадрасейскай тэрыторыі, якія не былі ѿ польшчы, ні юдэйскай, ні іншымі народамі. Іх культурно-асьветныя арганізацыі? там былі вылучыць рабіна, я калі дзе ё рабіліся спробы заснаваны беларускіх, лінія калапыкі на першынцы ў Віцебску расійскай улады. Вось історыя.

У сакавіку 1917 году ў м. Горкі паўстала расейская Літературно-вокальні-драматычны кружок. Пры ім была заснавана „Беларуская сакзы вучыць асвасічка-гаслаўбэрскіх школ“ (ад 1919 году — „Беларуская сакзы-студантаў Горкіх сельска-гаслаўбэрскага інстытуту“). У „Беларускай сакзы“ — 50 сяброў, і яны прэснёвалі да 1925 году. Сакзы выдаваў ўлетку „Як чытальнік беларускі“ (пра галоўныя асаблівасці беларускай мовы я вынаўленія). Але наўбільшыя дзеяньні — драматычны гуртк, які заснёны 1917 году паказаў пісанінію паветы „Тарас на Ліпансю“. Наступна быў падрыхтаваны спектакль „Пашыліся ў дурні“. Альгінікі зрабіліся ётка гуртк былі показаны зриталю (студэнты 1918 году). Беларускай сакзы прышлося выдзяржыць борбю с тым, кіо пренебрэжнільно или пессімістично смотрял на заснаваніе спектакля на беларускім, якім. Рукінадзіткамі спекцаклі прышлося сабирати подпіны сродкамі, по большинству галоўныя заснаванія тэатралія заснаванія права стаўніцтва на роднай мове в актовом зале²⁵. У горадзе з'явіліся наўнікі — беларускія абвесткі. Не хапіла блікетаў, брэлі, заразхвает, так шмат знайшоўся лактотыкі падгядзеці тэатр на беларускай мове. Задня дына з'яла ад аллайдысмінтаў, а злосе ў беларускіх гуртках за Горкі²⁶.

Беларускую Адасе арганізавалі С. Некрашавіч, А. Балцік, Альесь Адамовіч і іншыя выдатныя асаўбістасці. У пачатку сініхін 1917 году тут паўстала „Беларуская культурна-асьветніцкая Таварыства „Гад““, як адна з арганізацыяў Беларускай нацыянальнай Рады Адасы з віным выкананымі органамі — Беларускім Нацыянальным Камітэтам, заснаваным у верасені 1918 году Консульствам БНР.

Наўпачыны паказы драматычнага гуртка „Беларускай сакзы“ — „Залёты“ В. Дунін-Марцінавіча, „Алошніе спатканыне“ я „Ганк“ У. Галубка, „Паўлінка“, „Модны шляхцюк“, „Міхалка“ я іншыя. Горашкі студэнты заснавалі драматычны гуртк 9-м. Домбін, Раманава, Гардзінічы, у сс. Сарычылаву, Меншчына Благашкайкін і Малышкайні²⁷.

Дадамо тут, што наўгуд на тэрыторыі Беларусі, знятай раней ці пазней большавікі, органы слаўскай улады ў складзе арганізацій русифікаційскіх расейскіх драматычных гурткоў я тэатроў.

Гісторыя гэтага была-б ягоўнай, калі-б мы не дадамі тут, што беларускі культурно-адраджэнскі рух уважаўся вялікімі візантійскімі, з Большымі ў меншымі першыходамі, працягіваші ў Летуву ў Місікоўці ў 1918-20 гг. некаторыя прынамсія рабені беларускай этнографічнай тэрыторыі ў беларускіх насленіцтвах. Калі ў Летуве ён выдзяліўся пераважна ў відзе асабістасці (аб чым ужо было газорка вынішы), у Літве (у Рызе, у Дзінісіоне, Люцыніскім і часткова Рэжыцкім і Ішкыштансікім паветах) — у арганізацыіна-грамадзіскай, асаўбіт-школьнай, выдавацкай, прэсавай, аматэрскіх і пісменніцкіх гурткоў, арганізаціі акторамі і пазынейшым у Менску драматургам А. Ляжневічам. Тут (а часам у клубе чымуначных майстэрні) часта паддзіліся беларускія спектаклі і камедыі. Ставілі паказы „Паўлінка“, „Чорт і баба“, „Паўлінкі“, „Модны шляхцюк“.

Пры 1-ым беларускім ёзічным прытулку на пачатку Дуніўскага ў прыморскай Аркады ў 1919 годзе быў адкрыты беларускія школы (настаўнікі — П. Ілічовіч, Р. Казетай і інш.). 4 другія школы быў адкрыты пры лінійках беларускіх дзяцей на ўскреіні Адасы. У зімку 1920 і ўвесну 1921 гг., калі ў Адасе піставалі голад і тыфус, дзяцічы прытулак з Аркады перамісцілі ў будынкі былі. Кедзіцкага Корпусу, а іншы адкрыты непадалеку, на 10-ад стыцы. Сюды цяпер перайшла я галоўная культурна-асьветніцкая праца. У школах ёзічных прытулакі настаўнікамі працавалі М. Грамыка, пазнейшы дас. матэматыкі А. Аляхновіч, М. Пятуховіч.

ПУБЛІКАЦІІ АУГЕНА КАЛУБОВІЧА

КНІЖКІ:

1. Павільчыя стылістыка (Ленсікін, Сямантыка, Сымонік). Выдавецтва «Крыміца», Німеччына, 1947, падпісаны пэзбандзікам А. Верасен.
2. Пасынр свабоды й красы (у зоры ў тоды съмерші М. Багдановіча). Выданыя Беларускай Гімназіі, Баварыя, Німеччына, 1947, падпісаны пэзбандзікам А. Верасен.
3. Мова ў гісторыі беларускага пісьменства, кн. 1: Лёс помнікаў старога беларускага пісьменства (рукапіснага й друкованага), Мюнхэн - Лёндан, 1974 - 1975.
4. Мова ў гісторыі беларускага пісьменства, кн. 2: Даесюжні стан вывучання помнікаў беларускага пісьменства X - XVIII ст. ст. (Гісторыяграфічны, агляд), Клыўленд, ЗША, 1978.
5. Янка Купала і Якуб Колас. 1882 - 1982. Вокн успамінаў пра іх, ЗША. (укладальнік, рэдактар і адзін із аўтараў)
6. «Айцы» БССР і іхны лёс, Клыўленд, 1982. Выданыя 2-ое (із дадаткам Іменнага паказальніка ў Разуме ў ангельскай мове), Клыўленд, 1985.
7. На Крымовай Дарозе (Успаміны), Клыўленд, 1986

ПРАЦЫ З ІСТОРИІ БЕЛАРУСІ І ЛІТАРАТУРЫ:

14. 1919 г., „Голос труда” (Віцебск, 1920-21 гг.); камса-мольскія — „Набат молодежі” (Гомель, 1920-21 гг.); асьветнія — „Школа і культура Советской Белоруссии” (Менск, 1919-21 гг.), „Вестник Народного комиссариата посвящения ССРБ” (Менск, 1921-22 гг.), „Коммунистическое просвещение” (Гомель, 1920-21 гг.); літаратурна-мастакія — „Голос” (Менск, 1919 г.), „Жыціе-творчество” (Гомель, 1919 г.), „В буре” (Сянно, 1919 г.), „Искусство” (Віцебск, 1921 г.) і інш. — БелСЭ, т.2, 66.117-119, т.5, 66.54-56; т.11, 6.209; т.12, 66.398-399 і інш.; Н. Б. Вататы. Мастацкая літаратура Савецкай Беларусі (1917-1960). Мінск, 1962, 66.383-386.
- 105) Алеген Калубовіч, 6.65, увага 96.
- 106) Газета „Літаратура і Мастацтва”, Мінск, №83/1305 за 15.Х.1958 г.
- 107) Паза БССР перед тым у Петраградзе — Маскве ад 1.III.1918 да 24.II.1919 гг. пад раздакцый З. Жылуновіча (Ц. Гартнага) выдавалася ў беларускай мове савецкая газета „Дзяржыніца”, а пад раздакцый А. Васілы ў Петраградзе ў пілін-сінегожані 1918 году — двумоўны расейска-беларускі часопіс „Чыраоны Шлях” — БелСЭ, т.12, 6.398; Н. Б. Вататы, 6.388.
- 108) Ф. Аляхновіч. Беларускі тэатр, Вільня, 1924.
- 109) The Byelorussian Theater and Drama by Vladimir Seduro, New York, 1955.
- 110) Ф. Аляхновіч. Першое таварыства беларускай драмы і камедыі — час. „Руны”, Мінск, 1920 г., №2; Kanstantyn Yezavitaў. Zur Geschichte des Weissruthenischen Theater — Ostland, Riga, 1943, №9; і інш.
- 111) Алеген Рамановіч. Першы тэатр. Мінск, 1946; Владимир Нефед. Становленне беларускага советскага тэатра, 1917-1941, Мінск, 1955; і інш.
- 112) У 1907 годзе ён скончыў Драматычную школу ў Варшаве. У 1907-8 гг. працаваў акторам у польскіх вакадойных тэатрах, а ў 1920 годзе — з і. Буйніцкім.
- 113) Нотап. №86 за 8.XII.1916 г. (арт. „Віетнамскі тэатр”); Там-жа, №52 за 29.XII.1916 г.
- 114) Там-жа, №46/244 за 14.VI.1918 г.
- 115) Там-жа, №18/110 за 2.III.1917 г.
- 116) Там-жа, №58/150 за 20.VII.1917 г.
- 117) Там-жа, №62 за 15.IX.1916 г. і №64 за 22.IX.1916 г.
- 118) Рэчыцкі на спектакль — у „Гомане”, №16/106 за 23.II.1917 г.; „Wilnaer Zeitung” (№48).
- 119) Нотап, №56/252 за 16.VII.1918 г.
- 120) Ф. Ждановіч у 1902 годзе скончыў Варшаўскую драматычную школу. Працаваў акторам у польскіх тэатрах. У 1907-13 гг., разам з і. Буйніцкім, А. Бурбісам і У. Фальскім, арганізоўваў беларускія драматычныя гурткі ў Вільні, Менску я Слуцку.
- 121) Тодар Купеша (Дыла). Першое таварыства беларускай драмы і камедыі ў Менску (У. I. Нефед. Беларускі тэатр. Нарысы гісторыі, Мінск, 1959, 6.107):
- 122) Там-жа; газ. „Вольная Беларусь”, №3 і 9 за 1917 г. (разненіі).
- 123) У. I. Нефед, 66. 108 і 111.
- 124) „Полныя”, 1964, №7, 66.171-172.
- 125) The Byelorussian Theater and Drama by V. Seduro, 6.45 and Plate III; Нефед. Становленне... тэатра, 66.12-13.
- 126) К. Езавітаў. Францішак Аляхна-Аляхновіч — час. „Новы Шлях”, Мінск, 1944, №6/42, 6.7.
- 127) Там-жа.
- 128) Газ. „Беларусь”, №12 за 1919 г. (разненіі).
- 129) Выдадзена ў Менску ў 1920 г.
- 130) Турук, 6.62.
- 131) „Беларусь”, 21.XII.1919 г. (разненіі З. Бядулі).
- 132) Турук, 66.90-91.
- 133) Там-жа, 6.48; БелСЭ, т.2, 6.189; Польмія, 1972, №7, 6.208. Пры ім было ў Выдавецтва, як мы ўжо вышэй адзначыли.
- 134) А. Варпыга. Усебеларускі Кангрэс у Менску 18-31 (5-18 ст.ст.) 1917 г. (Успаміны далегата Кангрэсу) — Запісы Беларускага Інстытуту Навукі і Мастацтва, Мюнхэн, 1964, 6.148; газ. „Літаратура і Мастацтва”, Мінск, №53/2207 за 7.VII.1967.

/“Час”, 1986, № 53-56/

1. Павільчыя стылістыка (Ленсікін, Сямантыка, Сымонік). Выдавецтва «Крыміца», Німеччына, 1947, падпісаны пэзбандзікам А. Верасен.
2. Пасынр свабоды й красы (у зоры ў тоды съмерші М. Багдановіча). Выданыя Беларускай Гімназіі, Баварыя, Німеччына, 1947, падпісаны пэзбандзікам А. Верасен.
3. Мова ў гісторыі беларускага пісьменства, кн. 1: Лёс помнікаў старога беларускага пісьменства (рукапіснага й друкованага), Мюнхэн - Лёндан, 1974 - 1975.
4. Мова ў гісторыі беларускага пісьменства, кн. 2: Даесюжні стан вывучання помнікаў беларускага пісьменства X - XVIII ст. ст. (Гісторыяграфічны, агляд), Клыўленд, ЗША, 1978.
5. Янка Купала і Якуб Колас. 1882 - 1982. Вокн успамінаў пра іх, ЗША. (укладальнік, рэдактар і адзін із аўтараў)
6. «Айцы» БССР і іхны лёс, Клыўленд, 1982. Выданыя 2-ое (із дадаткам Іменнага паказальніка ў Разуме ў ангельскай мове), Клыўленд, 1985.
7. На Крымовай Дарозе (Успаміны), Клыўленд, 1986

200 zt

25 САКАВІК

1918

1938

ВЫДАВЕЦТВА ИМН У. ІГНАТОУСКАГА

Modern History Archives
Archič Najeobičaje History!

Fond sgrava